

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER ÇOCUKLARI KORUMAK İÇİN YETERLİ Mİ?

İrem Kavak

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Kavak, İrem. "Uluslararası Sözleşmeler Çocukları Korumak İçin Yeterli mi?", İNSAMER, 08.08.2019.

 Analiz

İnsan hakları; insanın dil, din, ırk, ulus, etnik köken, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin, insan olmasından kaynaklanan temel haklardır. Gelişen dünyada hak, adalet ve özgürlük kavramları üzerine pek çok araştırma yapılmış olsa da uygulama konusunda oldukça ağır ilerlendiğine kuşku yoktur.

Çocuk hakları kavramı, genel insan hakları kavramının gelişiminden daha önceye, 19. yüzyılda çocuk işçiliği konusundaki bazı düzenlemelere kadar dayandırılabilir. O dönemde çocuk işçilerin maruz kaldığı acımasız uygulamalar, siyasetçileri birtakım önlemler almaya ve bazı sosyal politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Ekonomik çalışma koşullarıyla ilgili bu sınırlı düzenlemeler, ilerleyen zamanlarda farklı hakların da gündeme gelmesiyle yeni hukuki düzenlemeleri tartışmaya açmıştır. Bu çerçevede, ilk önemli ilerleme 1923 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi olmuştur.

Çocukların her durumda yetişkinlerden daha özel olarak ele alınmaları gerekliliğinden yola çıkarak onların her türlü ihmal ve istismardan korunma haklarını vurgulamak üzere yayımlanan bu metin, sonrasında Milletler Cemiyeti tarafından da kabul edilerek uluslararası bir bildirme hâline gelmiştir.

Ancak söz konusu sözleşmenin İkinci Dünya Savaşı nedeniyle işlevsiz kalması ve savaş mağdurlarının önemli bir bölümünün çocuklar olması, savaş sonrası düzenlemeleri de gündeme getirmiştir. Bu dönemde bağımsız bir bildirden ziyade çocuk haklarının temelini de oluşturacak olan, 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) tarafından kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" kabul edilebilmiştir.

Bir süre sonra bu metnin yetersiz olduğunun görülmesi üzerine, çocukların haklarını güvence altına alacak yeni ve bağımsız bir metin üzerinde çalışmalar başlanmış ve 1959 yılında ilk bağımsız

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Bu bildirmede çocuğun fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları ifade edilerek temel haklarının korunması ve çocuklar arasında ayırım yapılmaması, bütün çocukların gelişmelerini sağlayacak her türlü imkân ve fırsattan yararlandırılması ve daha birçok hakları sıralanmıştır.

Aradan geçen uzun yıllar ve yetersiz uygulamalar ardından yeni bir sözleşme kaçınılmaz hâle geldiğinde, BM öncülüğünde 1970'lerin sonunda yeni bir çalışma başlatılmıştır. Metnin hazırlanması, ülkelere sunulması ve onay süreci ile birlikte, uluslararası hukukta çocuğun haklarının tanınması ve çocuğun korunumuna ilişkin en kapsamlı içerik, 20 Kasım 1989'da kabul edilmiş ve "Çocuk Haklarına İlişkin BM Sözleşmesi" adıyla yasalaşmıştır. Birçok ülke tarafından imzalanan sözleşme, 9 Aralık 1994 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da kabul edilmiş ve 1995 yılında yürürlüğe girerek Türk hukuk sisteminin içine alınmıştır.

BM Sözleşmesi'nde çocuk kavramı, "daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" şeklinde tanımlanmaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkesi "çocuğun yüksek yararadır" ve her konuda çocuğun ayrıcalıklı yararının gözetilmesini öngörmektedir. Bu sözleşme, çocukların haklarının gözetilmesinde asgari standartları tespit ederek her çocuğun öncelikle ailesi içinde ve çevresinde korunmasını önemsemektedir.

Sözleşme, öncelikle ana babaya olmak üzere, ailelere, topluluklara, gençlere, öğretmenlere, sağlık çalışanlarına, emniyet görevlilerine, hükümetlere, devlete, bir başka deyişle en sade vatandaştan en üst düzey yönetime kadar her kişi ve kuruma çocuklarla ilgili sorumluluklar getirmektedir. Sözleşme, çocukların ülkelerinin toplumsal ve siyasal yaşamında etkin, yaratıcı ve katılımcı bireyler olmaları ve yerlerini almaları konusunda devletlere elverişli koşulları hazırlamaları için çağrıda bulunmaktadır.

54 maddeden oluşan sözleşme, çocuk hakları ve dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu korunma haklarının yanında fiziksel, duygusal, cinsel istismar ve ihmale karşı dokunulmazlığının kanunlarla sağlanmasını kapsar.

Yaşama hakkı en temel haklardan biridir ve her yaşta insan için geçerlidir. Bir çocuğun yaşama hakkını elde etmeden diğer haklarını elde edebilmesi de elbette ki mümkün değildir. Bu hak birçok dinî metinde ve BM Sözleşmesi'nde ifade edilse de uygulamalar özellikle çocuk katlini durdurmaya yetmemiştir. Sadece son bir yıl içindeki savaşlarda 15.000'e yakın çocuk öldürülmüş ya da sakatlanmıştır. Bu nedenle çocukların hayatına kasteden her eylem ve şiddet uygulaması, bir hak ihlali olarak değerlendirilmeli ve faillerine yönelik uygun hukuki prosedürler geliştirilmelidir. Bugün dünya üzerindeki mülteci ve sığınmacıların %80'ini kadınlar ve çocuklar oluştururken resmî kaynaklar tüm dünyada kendi ülkelerinden ve evlerinden edilmiş 25 milyondan fazla çocuk olduğunu ifade etmektedir. Bu çocukların her biri en temel haklarından mahrum olma veya bırakılma tehdidi altında ya sığındıkları bölgelerde ya da yollarda çeşitli ihlallere maruz kalmaktadır.

Her çocuk gelişme hakkına sahiptir. İçinde bulunduğu konumun en elverişli hâli ile yaşamaya ve kendini geliştirmeye hakkı vardır. Çocuğun hem toplumsal gelişimine destek olacak hem de yeteneklerini açığa çıkaracak gerekli şartların sağlanması çocuk adına bir haktır. Ancak bu konuda da dünyanın çok parlak bir sınav verdiği söylenemez. Gelişim çağındaki çocukların yasa dışı olarak çalışmaya zorlanmaları, onların gelişimini olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verilerine göre, gelişmekte olan ülkelerde bundan 20 yıl önce 5-14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısı 250 milyonu buluyordu. Bu çocukların %61'i (153 milyonu) Asya'da, %32'si (80 milyonu) Afrika'da ve %7'si (17,5 milyonu) Latin Amerika'daydı. 2016 yılına gelindiğinde dünya

genelindeki çocuk işçi sayısının bir miktar gerileyerek 152 milyon olduğu tespit edilmiştir. Bu çocukların yarıya yakınının ise (yaklaşık 73 milyonu) tehlikeli şartlarda, riskli işlerde çalıştırıldığı belirlenmiştir.

Çocuk gelişiminin en önemli bileşeni olan eğitim konusundaki manzara daha da vahim bir durum arz etmektedir. Bugün dünyada okulda olması gereken 265 milyon çocuk hiçbir eğitim imkânına sahip değildir. Bu çocukların 65 milyonu henüz ilkökul çağında olmasına rağmen okula kayıt dahi yaptırmamıştır. Okul çağında olduğu hâlde herhangi bir eğitimden yoksun durumdaki çocukların yarısı Sahra-altı Afrika ülkelerinde yaşamaktadır.

Çocuk her türlü tehlikeye karşı korunma hakkına sahiptir. Bütün çocuklar ihmal, istismar ve her türlü kötülükten korunmaya muhtaçtır. Bu sadece ebeveynin sorumluluğu değildir, aynı zamanda devletler de çocukların korunumu için gerekli önlemlerin alınmasına imkân sağlayacak yasal ve pratik adımları atmalıdır. Dolayısıyla çocuk için tüm risk faktörlerine karşın hukuki ve sosyal yaptırımların uygulanmasında devlet öncelikle sorumluluk sahibidir. Uluslararası sözleşmeler, vizyoner belgeler olarak topluma ve devletlere ulaştırılması gereken standartları koymuş olsalar da bunların gerçekleşmesi için hükümetlerin hukuki ve polisiye önlemleri ciddiyetle uygulaması gerekmektedir.

Uluslararası sözleşmelerdeki koruyucu ilkelere rağmen pratik hayattaki manzara yine içler acısıdır. Örneğin BM'nin 2014 yılında dünya genelinde çocuklara yönelik istismara ilişkin yayımladığı bir raporda, dünyada her 10 kız çocuğundan birinin yetişkin olana kadar en az bir defa cinsel istismara maruz kaldığı ifade edilmektedir. 190 ülkeden edinilen veriler dikkate alınarak hazırlanan raporda ayrıca cinayete kurban giden çocuk ve ergen sayısının 2012 yılında 95.000'i bulduğu belirtilmektedir. Avrupa'daki çocuk istismarı oranı, küresel düzleme nispeten hayli yüksektir. Yapılan araştırmalar çocuk istismarına ilişkin pornografik görüntü ve video kayıtlarının %60'ının

Avrupa'da bulunduğunu göstermektedir. 2015 yılında Kuzey Amerika'da çocukların kötüye kullanıldıkları pornografik video ve fotoğrafların internet ortamındaki oranının %57 olduğu tespit edilmiştir. Çocukların öznesini teşkil ettiği müstehcen içeriklerin kullanımının en yaygın olduğu ülkelerin başında Hollanda gelmektedir. 2015-2016 arasında Avrupa'da çocuk istismarına konu olan 4,4 milyon, 2017 senesindeyse 8,2 milyon görüntü ve videonun internet ortamında dolaştığı rapor edilmiştir.

Uluslararası sözleşmeler, çocuğun kendisiyle ilgili konularda görüş ve fikirlerini belirtebilme hakkına sahip olduğu ilkesini getirmiştir. Bu, belirli bir yaş üzerindeki çocukların topluma uyumuna yardımcı olduğu kadar, kendisinin yetişkin bireyliğe adım atmasında kolaylaştırıcı da olabilmektedir. Bu konuda farklı ülkeler çocuk meclisleri adıyla birtakım sembolik adımlar atmış olsalar da hâlen birçok ülkede ne okul çağındaki ne de okul dışındaki çocukların kendilerini ifade edebilecekleri platformlar bulunmaktadır.

Kimliğin korunması hakkı, isim ve vatandaşlık hakkı, anne-baba ile yaşama hakkı, suistimal ve ihmalden korunma hakkı, mülteci çocukların durumlarına ilişkin hakları, engelli çocukların durumlarına ilişkin hakları, sosyal güvenlik hakkı ve eğitim hakkı gibi birçok hak daha uluslararası sözleşmelerde yerini bulmuştur. Bu konudaki uygulamalara ilişkin tablo ise sözleşmenin tam tersine, hakların tümüyle çiğnendiği bir duruma işaret etmektedir. Bugün korunma ihtiyacı hisseden 50 milyondan fazla çocuk, yerlerinden edilmiş vaziyettedir. Bu çocukların 28 milyonu savaşlar ve aşırı yoksulluk sebebiyle yer değiştirmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu rakam Suriye, Irak, Yemen ve Güney Sudan gibi ülkelerdeki iç karışıklıklardan kaçmaya çalışan milyonlarca çocuğu içermektedir. Yalnızca Suriye ve Irak'taki kaotik durumdan etkilenen çocuk sayısı 14 milyondur.

Dünya genelinde çocukların refahı önünde bazı ciddi engeller bulunmaktadır. Çocukluk döneminde karşılaşılan sorunlar, çocuğun

ileriki yaşamında tamir edilemez hasarlara yol açabilmektedir. Çocuğa yönelik istismar, çocuk işçiliği, eğitimden yoksun bırakılma ve şiddet gibi mağduriyetler, günümüzde öncelikle çözümlenmesi gereken problem alanlarının başını

çekmektedir. Geleceğin mimarları olan çocuklarımızın yaşadığı sorunların çözümü gerçekleşmediği sürece, dünyada fiziksel ve ruhi olarak engelli insanların artacağına şüphe yoktur.

